

SUKUPOOLEN MUKAINEN KAKSOISKANSALAIKUUS JA ALKOHOLI

Sukupuolirooleja tulkintaperusteina käyttävissä tutkimuksissa miehenä ja naisena oleminen otetaan yleensä kulttuurisesti annettuina. Miesten ja naisten käyttäytyminen on erilaista, koska eri roolien kantajiin kohdistuu erilaisia odotuksia (vrt. Ilén 1991). Esimerkiksi miesten juominen tulkitaan miehisyyden osoitukseksi (Chomak & Collins 1987; Lemle & Mishkind 1989; Loughlin & Kayson 1990). Samansuuntaisesti ajatellaan, että kun naiset palkkatyössä omaksuvat miehemmän roolin, sukupuolierot yhteiselämän eri osaluilla häviävät ja naiset alkavat käyttäytyä miesten tapaan (Haavio-Mannila & al. 1989).

Naistutkimuksessa sukupuolten välistä suhdetta kuvaamaan on omaksuttu patriarkaatin käsite, sosiaalisten suhteiden järjestelmä, jossa on hierarkkisia suhteita ja solidaarisuutta miesten välillä, mikä taas mahdollistaa heille naisten alistamisen (Hartmann 1981). Naisnäkökulma merkitsee useimmiten sitä, että ”ilmiötä ja ns. tosiasioita tulkitaan naisen eli sorretun ja alistetun osapuolen kokemuksen läpi ja hänen näkökulmastaan” (Sollamo 1988, 8). Feministisessä tutkimuksessa mies on korvattu naisella, mutta sukupuolta pidetään itsestään selvänä käyttäytymisen selittäjänä. Naisia käsitellään homogeenisena ryhmänä kiinnittämättä huomiota erilaisten naisryhmien olemassaoloon (Honkasalo 1982). Esimerkiksi naisten niukan alkoholin käytön katsotaan olevan seurausta alistussuhteesta, miesvallasta ja patriarkalisesta kontrollista.

Henry Jamesin romaanissa Bostonin naiset

Basil Ransom ja Verena Tarrant kiistelevät naisten yhteiskunnallisesta asemasta:

– Olette kerta kaikkiaan väärillä jäljillä. Oletteko tosissanne sitä mieltä, ettei sukupuolellanne ole ollut vaikutusvaltaa? Vaikutusvaltaa? Tehän olette suoranaisesti taluttaneet meidät siihen, missä nyt olemme! Missä ikinä olemmekin, se johtuu kokonaan teistä naisista. Te olette pohjimmaisena kaikesta.

– Juuri niin, ja me haluamme olla pinnalla, sanoi Verena.

– Pohja on kyllä parempi paikka, siitä voitte olla varma, sillä sieltä käsin te liikuttatte koko massaa! Sitä paitsi teidän olette myös pinnalla; te olette kaikkialla, te olette kaikki.

Basil Ransom tavoin Irma Sulkunen (1991) katsoo, että naisten ja miesten yhteiskunnallista suhdetta ei voi kuvata tai tulkita pelkästään vetoamalla miesten ylivaltaan. Hän käyttää termiä kaksoiskansalaisuus kuvaamaan miesten ja naisten yhteiskunnallista suhdetta yleisellä historiallisella tasolla. Sulkusen mukaan moderni suomalainen yhteiskunta on ollut ja on edelleen sukupuolien mukaan jakautunut, niin että mies- ja naiskansalaisuudella on omat toimintakenttensä. Kaksijakoisen kansalaisuuden kautta on legitimoitu naisten asemaa äiteinä ja kasvattajina, ja legitimoijina ovat toimineet ennen muuta naiset itse. Sukupuolijärjestelmä sekä uusintaa että muuttaa mies- ja naiskansalaisuuden toimintakenttiä. Siksi ei voi olla erillistä naishistoriaa, vaan naishistoriallisen tutkimuksen peruskysymyksenä tulee olla yhden ja yhteisen

historian kokonaistulkinta: naiskansalaisuus on ymmärrettävissä vain suhteessa mieskansalaisuuteen – ja päinvastoin. Mies- ja nais-toimijat legitimoivat, luovat ja uusintavat omissa käytännöissään sukupuolten välisiä suhteita yksilö-, yhteisö- ja rakennetasolla (I. Sulkunen 1987, 1988, 1989 & 1991). Vallitsevien rooli-odotusten mukainen käyttäytymisen on merkki kulttuurisesti määräytyneestä ja hyväksytyistä käyttäytymisestä. Tätä merkikarvoa voidaan käyttää aktiivisesti hyödyksi oman roolin osoittamisessa.

Sosiologiassa käsitteellä sukupuoli-järjestelmä kuvataan sitä, miten sukupuoli yhteiskunnallisena suhteena määrittää naisten ja miesten toimintaa ja asemaa yhteiskunnassa. Käsite itsessään ei sisällä väitettä järjestelmän miesvaltaisuudesta (Haavio-Mannila 1991b, 197).

Miesten ja naisten alkoholin käyttöä koskevia tutkimuksia on paljon kritisoitu siitä, että ne eivät lähesty kohdettaan sukupuoli-järjestelmän kautta. Esiin voidaan suodattaa seuraavat käytettyjä tutkimusotteita koskevat moitteet:

– Miesaineistolla esitetään alkoholin käyttöä koskevia väitteitä, joiden katsotaan edustavan myös naisia.

– Miesten ja naisten alkoholin käytön eroja kuvataan sen mukaan, miten naiset eroavat miehistä, sen sijaan että tutkittaisiin, miten naiset eroavat miehistä ja miehet naisista.

– Naisia ja miehiä tutkitaan homogeenisina ryhminä. Ei olla kiinnostuneita sukupuolien suhteiden muunnelmien aiheuttamista alkoholin käytön eroista tai niistä elämänvaiheista (ikä, lapset, perhevaihe), jotka aiheuttavat nais- ja miesryhmien alkoholin käytössä sukupuoliryhmien sisäistä vaihtelua.

– Ei olla kiinnostuneita alkoholin käyttöön liittyvien sukupuolierojen selityksistä, vaan ne otetaan annettuina.

Kahta ensimmäistä huomautusta on pohdittu aikaisemmissa naisten alkoholin käyttöä koskevissa puheenvuoroissa (ks. esim. Järvinen 1982; Ahlström 1983 & 1989), joten keskustelyn seuraavassa kahteen jälkimmäiseen.

Sekä empiristinen että feministinen ote otavat sukupuolen kulttuurisesti annettuna ja päätyvät kehäpäätelmiin: koska sukupuolet ovat erilaisia, ne käyttävät alkoholia eri tavalla – aina ja kaikkialla. Siksi pyrin tässä katsomaan, voiko olemassa olevan tutkimuksen avulla ymmärtää asian toisin – historiallisesti ja kulttuurisesti ehdollisella tavalla (I. Sulkunen 1987 & 1988; Hakim 1991; Ilén 1991; Riska 1991).

Esittelen ensin, millaisia eroja sukupuolten alkoholin käytössä on havaittu ja missä suhteissa erojen on havaittu kaventuneen viime aikoina. Seuraavaksi kritisoin sitä, että erojen kaventumista selitetään mekaanisesti naisten elinolojen muuttumisella. Sitten analysoin työn, perheen ja muiden elämänvaiheiden vaikutusta naisten ja miesten alkoholin käyttöön. Lisäksi pohdin toisaalta naisena olemisen yhteisyyden ja toisaalta luokkarajojen merkitystä juomatapojen muokkaajana sekä sitä, vaikuttaako naisten juomiseen enemmän valta juoda vai naisten valitsema tapa juoda. Pyrin osoittamaan, että elinolojen muutoksen ja sukupuoli-järjestelmän suhteuttaminen toisiinsa kuvaa osuvammin naisten alkoholin käyttöä määrääviä tekijöitä.

NAISTEN JA MIESTEN ALKOHOLIN KÄYTÖN EROT

Suomalaisten tutkimusten sukupuoli-erojen kuvaukset ovat samansuuntaisia kuin länsimaiset tutkimushavainnot yleensä:

Naiset juovat vain yhden viidestä viinalitrasta (Ahlström 1985, 129).

Miesten vähiten kuluttava ikäryhmä juo enemmän kuin naisten eniten kuluttava ikäryhmä (Simpura 1985a, 75).

Miesten juomistiheys on kaksinkertainen verrattuna naisten juomistiheyteen (Simpura 1985a, 61).

Nuorten miesten vuosittain juomat alkoholimäärät olivat vuonna 1984 noin kolminkertaiset ja keski-ikäisten noin nelinkertaiset vastaavanikäisiin naisiin verrattuna (Ahlström 1985, 129).

Miesten tosi humaltuminen on yleisempää kuin naisten (Simpura 1985a, 71).

Vuonna 1984 perheseurustelukertojen osuus oli naisilla suurempi kuin miehillä; sen sijaan humalakerrat oman sukupuolen seurassa kuuluivat vain miesten kokemusmaailmaan (Simpura 1985b, 97).

Yksinjuomiskertojen osuus väheni ja perhekerrojen osuus kasvoi sekä miehillä että naisilla vuodesta 1968 vuoteen 1984, mutta yksinjuomiskerrat ovat edelleen miehillä suhteellisesti yleisempiä kuin naisilla (Simpura 1985b, 97).

Naiset alkavat 18 vuotta täytettyään käyttää alkoholia perinteisen naisellisen mallin mukaan. Poikien ja tyttöjen juominen, joka nuoremmissa ikäryhmissä on paljolti samanlaista, muuttuu selvemmin erilaiseksi (Ahlström 1985, 146).

Jopa 20–29-vuotiaat naiset, joilla on parhaat mahdollisuudet käyttää alkoholia sekä ajankäytön että taloudellisten resurssien kannalta, eroavat samankäisistä miehistä. Ikäryhmän naisilla vuosikulutuksen ja humalakulutuksen osuus ovat huomattavasti alhaisempia kuin ikäryhmän miehillä (Ahlström 1985, 109–116).

Miesten juomista kuvataan usein egoistiseksi, myyttiseksi tai heroiseksi juomiseksi, josta puuttuvat instrumentaaliset ja refleksiiviset piirteet (Ullman 1962; Falk & Sulkunen 1980; Landrine & al. 1988; Partanen 1991). Naiset puolestaan juovat sosiaalisista ja rituaalisista syistä, juhlistaakseen tilaisuuksia ja juhlissa, useammin viiniä kuin väkeviä, harvemmin humaltumatta kuin humaltuen (Becker & Kronus 1977; Chomak & Collins 1987; Klatsky & al. 1990; Giesbrecht & Farinon 1991).

Käsitys siitä, että miehet joisivat yksilöllisistä ja egoistisista syistä ja naiset sosiaalisista syistä, ei kaikissa tutkimuksissa ole saanut varauksetonta tukea. Molempien sukupuolten juomisessa on havaittu piirteitä sekä sosiaalisesta että itsekkästä juomisesta. Myös naiset juovat rentoutuakseen, piristykseen ja saadakseen miellyttävän olon. Miehet taas saattavat juoda saadakseen kontaktin vastakkaiseen sukupuoleen (Becker & Kronus 1977; Olenick & Chalmers 1991). Sosiaalinen ja egoistinen juominen eivät ehkä enää riittävästi luonnehdi sukupuolieroja, ja naiset poikkeavat naisista siinä missä miehet miehistä.

Miesten ja naisten erot alkoholin vaikutuk-

sia koskevilla odotuksissa ovat sukupuolijärjestelmän synnyttämiä ja ylläpitämiä stereotypioita. Yhdysvaltalaiset mies- ja naisvastaajat olivat yhtä mieltä siitä, että alkoholi vaikuttaa eri tavoin naisiin ja miehiin (George & McAfee 1987). Sukupuolieroja ei kuitenkaan havaittu, kun vastaajat arvioivat, miten alkoholi vaikuttaa heihin itseensä. Tutkijat tulkitsevat tuloksen siten, että odotukset alkoholin vaikutuksesta omaan käyttäytymiseen ovat muotoutuneet omien kokemusten pohjalta. Muita kuin itseä koskevien odotuksien arvioinnin alkulähteenä taas ovat kulttuuriset stereotypiat. Sekä mies- että naisvastaajat arvioivat, että alkoholi vaikuttaa vähemmän stimuloivasti nais- kuin miesjuojaan. Lisäksi miesvastaajat olivat naisvastaajia useammin sitä mieltä, että naisen ei sovi pitää juomisesta kuten mies.

Seksuaalinen aktiivisuus on stereotyyppinen ominaisuus, joka yhä yleisesti liitetään alkoholia käyttävään naiseen. Sekä mies- että naisvastaajat luokittelivat alkoholia käyttävän naisen raittiiseen naiseen verrattuna useammin irrallisia suhteita harrastavaksi, sukupuolisesti kokeneeksi, estottomaksi (Garcia & Kushnier 1987) ja sukupuolisesti auliimmaksi (George & Gournic & McAfee 1988; George & Skinner 1986). Kun naisen humala tulkitaan merkiksi seksuaalisesta auliudesta, naisten alkoholin käyttö ei vaikuta vain heihin itseensä, vaan myös miesten ja naisten käsityksiin heistä naisina (Leigh 1990).

Vielä 60-luvulla reipas juominen ja humaltuminen nähtiin Suomessakin miehisinä etuoikeuksina ja ravintola miehisenä toimintakenttänä; kunniallinen nainen saattoi näyttäytyä ravintolassa vain miesseurassa. Huolimatta siitä, että vuonna 1984 jo 73 prosenttia naisista joi (Simpura 1985a, 58), nämä normit ovat yhä olemassa. Vaikka naisten juominen on lisääntynyt, alkoholin käyttöä pidetään yhä maskuliinisena käyttäytymisenä ja miesten on hyväksytympää juoda jopa rajusti ja humaltumalla. Humalainen nainen on Suomessa yhä niin naisten kuin miesten mielestä perinteisen naiskuvan vastainen. Jopa keskiluok-

kaisen ravintolan kanta-asiakasnaiset korostivat toistuvasti, että he eivät mielellään mene yksin ravintolaan juomaan (Ahola 1989, 32). Vaikka humaltuminen ei ollut vierasta naiskanta-asiakkaille (Paakkanen 1991), sekä mies- että naishaastateltavat olivat sitä mieltä, että naisen humala on tuomittavampaa kuin miehen (Ahola 1989, 45).

Naiset ja miehet eivät ole vain sukupuolensa edustajia. Alkoholin käyttö on selvästi sukupuolen mukaan eriytyntä, mutta samalla se on luokka-asemaan sidottua toimintaa. Perhejärjestelmät ja sukupuolien suhde ovat erilaisia eri yhteiskuntaluokissa. Siksi sukupuolien suhdetta on syytä tutkia erikseen eri sosiaaliluokissa.

Vuoden 1976 juomatapatutkimuksen tulosten perusteella sukupuolten väliset erot alkoholikäyttötilanteissa olivat isommat kuin koulutustaustasta tai asuinpaikasta johtuvat erot. Naiset joivat useammin kuin miehet viikonloppuisin ja iltaisin, pääasiassa kotona ja ravintoloissa ja useimmiten kotiväen ja sukulaisten kanssa (Ylälahti 1980, 92). Vuoden 1984 juomatapa-aineiston mukaan kaikissa sosiaaliryhmissä vähintään kerran viikossa juovia miehiä oli enemmän tai yhtä paljon kuin vähintään kerran kuukaudessa juovia naisia. Sukupuolierot juomatavoissa olivat suurimmat viljelijäväestössä, seuraavaksi suurimmat työväestössä ja pienimmät, mutta silti huomattavat, ylempien toimihenkilöiden keskuudessa (Ahlström 1985, 116–121).

Vaikka työväenluokan ja keskiluokan juominen on erilaista, miesten ja naisten juomatapojen erot pätevät myös saman sosiaaliryhmän sisällä. Kun yhteiskuntaluokkien rajat ovat tulleet yhä vaikeammin hahmotettaviksi, luokkajano merkitys väestön keskuudessa voi vähetä. On mahdollista, että kulttuuristen mallien ja identiteettien omaksumisessa sukupuolesta tulee tärkeämpi tekijä kuin luokasta (Mäkelä 1988). Eri yhteiskuntaryhmien naiset voivat myötenillä ensi sijassa oman sukupuolensa juomatapoja. Luokkarajat ylittävän naisena olemisen yhteisyyden puolesta puhuvat useat tutkimustulokset.

Naisten humalakulutus oli Suomessa vuonna 1968 suurinta ylimmän koulutustason naisilla. Vuonna 1976 keskitason ja perustason koulutuksen saaneet naiset ohittivat heidät (Ylälahti 1980, 32). Vuonna 1984 humalakulutuksen etujoukkona kamppailivat työväenluokan naiset, joiden vuosikulutus oli muihin naisryhmiin verrattuna pienin mutta joiden humalakulutus oli suurin (Ahlström 1985). He tunkeutuivat nyt vuorostaan miesten maailman humalakulutusalueelle. On siis mahdollista, että naiset muodostavat alkoholin käytössään yhtenäisen luokkarajat ylittävän rintaman, jossa keskiluokan naiset ovat esikuvana alempien kerrostumien naisille.

Silloinkin kun naiset kokoontuvat juomaan yhdessä siten, että käytetyt lajit ja humaltumisen aste eivät erota tilannetta miesten juomistilanteesta, naisena olemisen näky. Marja-Liisa Honkasalon mukaan tehdastyössä työskentelevät pääkaupunkiseudun naiset olivat omaksuneet sellaisenaan luokkansa juomatavat eli väkevien humalakäytön. Käyttötilanteiden osallistuva havainnointi kuitenkin paljasti, että vain tilanteiden muoto ja ulkoiset tekijät olivat samat kuin työväenluokan miehillä. Muutoin yhdessäoloa ”sävyttivät naisten toiminnolle tyypilliset piirteet, kuten rituaalisuus, emännyyden merkitys, arvo joka asetettiin ruokalajeille ja tarjoilulle, dekoraatiivisuus ja yhteisyyden korostaminen” (Honkasalo 1982, 223).

Alkoholin käytön perustelut erosivat sosiaaliryhmittäin ja sukupuolittain vuoden 1984 juomatapatutkimuksen aineistossa siten, että naispuoliset alemmat toimihenkilöt sijoittuivat perusteluissaan ylempien toimihenkilöiden ja työntekijöiden välimaastoon, miehistä taas alemmilla toimihenkilöillä ja työntekijöillä ei ollut selvää eroa (Partanen 1985, 187). Perusteluissaan naiset sumentavat selvää ja jyrkkää rajaa keskiluokan ja työväenluokan juomatapojen välillä.

Raittiit naiset perustelivat vuonna 1984 raittiuttaan vanhoilla periaatteilla ja pieni ryhmä miehistä instrumentaalisilla rajoituksilla. Miesten keskuudessa raittius oli usein

tietoisesti valittu ratkaisu. Heidän keskuudessaan olivat yleistyneet erityisesti perustellut, joissa mainitaan alkoholista käyttäjälle koituvia konkreettisia haittoja. Naisilla raittius oli edelleenkin elämänasenne ja periaatekysymys (P. Sulkunen 1985, 50–51). Samansuuntaisen tuloksen tuottivat alkoholin käytön rajoittamisen perustelut. Miehillä lähiympäristön reaktiot sekä alkoholin vaikutukset työhön, kuntoon ja terveyteen painoutuivat enemmän, naisilla sen sijaan periaatteelliset kannanotot pidettyänsä alkoholin käytön puolesta (Partanen 1985, 199). Miesten suhde alkoholiin on näiden tulosten perusteella yksilöllisempi, naisten suhtautumista näyttäisi edelleen leimaavan naisena olemisen yhteisyys.

NAISTEN JA MIESTEN ALKOHOLIMAAILMOJEN LÄHESTYMINEN

On siis tutkimuksia, jotka osoittavat sukupuolierojen alkoholin käytössä olevan varsinkin pysyviä. Toisaalta on havaintoja, joiden mukaan naisten ja miesten alkoholin käytön erot olisivat kaventumassa (Järvinen & Rosenqvist 1991). Miesten ja naisten alkoholimaailmojen lähentymistä on syytä tarkastella seuraavilta kannoilta: erot alkoholin käytössä, miesten ja naisten juomista ja humaltumista koskevat asenne-erot ja erot alkoholin käyttöä koskevissa mielipiteissä.

Naisten ja miesten alkoholin käytön ja alkoholiasenteiden erot ovat kaventuneet Suomessa vasta 20 viime vuoden aikana (P. Sulkunen 1980; Mäkelä 1985). Alkoholin kulttuurinen asema, jonka yhtenä oireena olivat jyrkät sukupuolirajat, muuttui yhteiskunnallisen muutoksen myötä. Miesten ja naisten alkoholin käytön erojen kaventajana oli niin kutsuttu märkä sukupolvi: ”Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalisten muutosten myötä on alkoholin sosiaalinen sisältö menettänyt myyttistä ja maskuliinista luonnettaan. Näin ollen moraalinen este, jota kuvaa perinteisesti suuri raittiiden määrä, erityisesti naisten keskuudessa,

on murtunut. Tämän murtumisen takana on ollut märkä sukupolvi. Alkoholi ei enää ole tabu missään sosiaaliryhmässä” (P. Sulkunen 1981, summary). Yhtenä alkoholin yhteiskunnallisen ja kulttuurisen muutoksen indikaattorina oli raittiiden naisten väheneminen. Naiset, jotka moraalisiin perustein olivat erottautuneet tai jotka oli pidetty loitolla alkoholin käytöstä, luopuivat joukolla raittiudesta. Esimerkiksi vuodesta 1968 (44 %) vuoteen 1984 (21 %) raittiiden osuus laski erityisen voimakkaasti niiden naisten keskuudessa, joilla oli 0–16-vuotiaita lapsia (Ahlström 1985, 126). Äitiys ja alkoholi eivät enää olleet toisensa pois sulkevia moraalisia ääripäitä.

Suomalaisten alkoholiasenteiden jakautuminen kahtia sukupuolen mukaan lieventyi vuodesta 1968 vuoteen 1984. Alkoholimaailmojen lähentyminen ajoittui kulutuksen kasvukauteen, niin että vakaan kulutuksen kautena lähentyminen ei enää jatkunut. Miehet suhtautuivat vuonna 1984 yhä vielä sallivammin ja suopeammin alkoholiin. Alkoholijuomien tarjoilua koskevissa kysymyksissä miehet suosivat enemmän väkeviä juomia kuin naiset. Naiset puolestaan suosivat useimmissa tilanteissa viinejä (Mäkelä 1985, 179).

Juha Partasen (1985) mukaan aikavälillä 1968–1984 naisten ja miesten välinen ero alkoholin käytön perusteluissa oli sekä kaventunut että kasvanut. Naisilla olivat selvimmin yleistyneet perinteisesti miehiset alkoholin käytön perustelut, jotka liittyivät rentoutumiseen ja humaltumiseen. Toisaalta samalla aikavälillä miesten keskuudessa olivat selvimmin yleistyneet perustelut, jotka koskivat tutustumista uusiin ihmisiin ja seurustelua vastakkaisen sukupuolen kanssa (vrt. Becker & Kronus 1977). Pysyvää oli se, että naiset ja miehet perustelivat käyttöönsä eri tavoin.

Naisten luopuminen raittiudesta on yksi askel sukupuolierojen kaventumisessa. Nykynaisten juomista on kuvattu termillä ”kontrolloitu alkoholisuhde”: ”Alkoholia käytetään rajoitetusti – määrällisistä eroista huolimatta – ja suhde päihtymykseen on etäinen” (Järvinen & Ólafsdóttir 1989, 65–66). Vielä sen jäl-

keen kun yhden sukupolven naiset ovat joutuneet hylänneet raittiuden, sukupuolien juomatapoihin jää monia eroja: naiset ovat sittenkin useammin raittiita, miehet juovat enemmän, useammin ja suurempia määriä, useammin ravintolassa kuin kotona, useammin ystävien kuin perheen kanssa ja eri syistä kuin naiset (Becker & Kronus 1977; Martin & Casswell 1988; Järvinen & Ólafsdóttir 1989).

Juotuja määriä arvioitaessa on kuitenkin pidettävä mielessä, että naiset painavat keskimäärin vähemmän ja että heissä on suhteellisesti vähemmän ruumiin nesteitä. Kun nämä seikat vakioidaan, juomisen määrällisetkin sukupuolierot kaventuvat huomattavasti (Mercer & Khavari 1990; Dawson & Archer 1992). Vaikka naiset samassa tilanteessa josisivat vähemmän kuin miehet, he voivat fysiologisten erojen vuoksi humaltua yhtä lailla – ja vaikka yhtä myyttisesti – kuin seurueen miehet.

Vaikka sukupuolierot alkoholin käytössä ovat kaventuneet, ne ovat edelleen olemassa. Naisten alkoholin käytön yleistyminen on osoitus naisille hyväksyttävien toimintamallien lisääntymisestä. Alkoholinormit eivät kuitenkaan ole erillään muusta elämästä, vaan ne ilmentävät hyvin vahvasti sitä, mikä on sopivaa naiselle ja miehelle. On mahdollista, että sukupuolien juomatapojen lähentyminen on tapahtunut pääosin sillä tasolla, että naiset ovat luopuneet raittiudesta. Suurelle osalle naisista muutokset eivät ole merkinneet uusia käyttötapoja, eikä naisten alkoholin kulutus ole kasvanut räjähdysmäisesti.

TYÖ JA PERHE NAISTEN JA MIESTEN ALKOHOLIN KÄYTÖSSÄ

Naisten ja miesten alkoholin käytön lähentymistä on useimmiten selitetty naisten elämäntilanteen muutoksen kautta. Taustalla on ajatus, että naisten yleistynyt työssäkäynti heijastuu kolmella tapaa heidän juomatapoihinsa (Fillmore 1984, 26–27; Haavio-Mannila & al. 1989):

1. *Yhdenmukaistuminen*: Kun naiset astuvat työmarkkinoille, he alkavat käyttää alkoholia kuten miehet eli omaksuvat samanlaiset arvot ja käyttäytymistavat.

2. *Vaikeudet sopeutua työrooliin*: Työmarkkinoilla naiset eivät osaa sopeutua perinteisiin miesten rooleihin, koska heitä ei naisina ole kasvatettu niihin.

3. *Rooliristiriidat*: Monet samanaikaiset roolit (aviovaimo, äiti, työntekijä) kuormittavat naisia.

Yleisimmin käytetty tulkintaperuste on naisten ja miesten elinolosuhteiden samanaistuminen. Elinolosuhteiden muutos on tiivistetty kahteen hypoteesiin: 1) Työssäkäynti lisää naisten *tilaisuuksia* alkoholin käyttöön ja ennen kaikkea tuo heille *omaa rahaa*, jota he voivat itsenäisesti hallita. 2) Elinolojen muutos synnyttää *instrumentaalisia* ihmissuhteita ja vähentää naisten yksipuolista suuntautumista kotiin, perheeseen ja naapureihin. Näissä olosuhteissa alkoholin merkitys kommunikaatiovälineenä kasvaa (P. Sulkinen 1980, 164).

Uuden yksilöllisen, itsestään tietoisien ja omia tavoitteitaan ajavan naisen esikuvaksi on nostettu ylemmän yhteiskuntaryhmän naiset. Pitkälle koulutetut naiset ovat olleet edelläkävijöitä myös naisten alkoholin käytössä (Ylälahti 1981, 7). Naisten alkoholin käytön yhteydet ansiotyöhön, tulotasoon ja koulutukseen antavat aihetta tarkastella alkoholin käyttöä osana naisten yhteiskunnallisen aseman parantumista. Naisten lisääntynyt alkoholin käyttö on nähty emansipatorisena strategiana, osoituksena naisten vapautumisesta sekä miesten ja naisten samanlaisista oikeuksista.

Ei ole selvää, missä määrin naisten lisääntynyt alkoholin käyttö liittyy heidän palkkatyöläistymiseensä (Ylälahti 1980; Aarnio-Horila 1987). Kotiäitimmillään ei ole ollut niin dominoiva Suomessa kuin useissa muissa maissa. Naisten työssäkäynti lisääntyi ja kotiäitien määrä väheni voimakkaasti 1970-luvulla. Vuonna 1985 naisten osuus työvoimasta oli 48 prosenttia, ja naisten ja miesten työvoimaan

kuuluvuus eri ikäryhmissä jakautui hyvin tasanaisesti (Tietoja..., 1987). Vuonna 1983 yhdessä perheessä neljästä oli Suomessa perinteinen työnjako, eli mies oli työssä ja vaimo pienten lasten kanssa kotona. Lähes kolmessa perheessä neljästä kävivät ansiotyössä molemmat vanhemmat (Naiset..., 1985).

Naisten lisääntynyt työssäkäynti on rakenteellisesti olennainen sukupuolien suhteen yhteiskunnallisen muutoksen ilmenemismuoto. Eri sukupuolien suhdetta juomiseen ei kuitenkaan voida selittää yksioikoisesti sillä, että naiset tulevat samankaltaisiksi kuin miehet, tai sillä, että he joutuvat samoihin tilanteisiin kuin miehet.

On eri asia verrata työssä käyviä miehiä työssä käyviin naisiin ja työssä käyviä naisia työssä käymättömiin naisiin, naimisissa olevia miehiä naimisissa oleviin naisiin tai naimisissa olevia naisia naimattomiin naisiin. Esimerkiksi Kay Fillmore (1984, 27, 29) on havainnut, että työssä käyvät naiset eivät juo sen enempää kuin työelämän ulkopuolella olevat kanssasaisarensa. Marja Holmila (1989, 173–174) vertaa runsaasti alkoholia kuluttavia naisia toisiinsa ja toteaa, että naisten perhesuhteilla ei ole vaikutusta siihen, miten usein he käyttävät alkoholia. Myöskään sillä, onko naisella lapsia vai ei, ei ole vaikutusta juomisen tiheyteen eikä humalakäyttöön. Miehillä perheettömyys ja alkoholiongelmien ovat vahvasti yhteydessä toisiinsa, mutta perheen olemassolo tai puuttuminen ei kovin olennaisesti vaikuta naisten juomiseen. Salme Ahlström (1985, 124–127) osoittaa, että raittiiden osuuksissa ei vuonna 1984 ollut eroa naimisissa olevien ja naimattomien välillä sen enempää suomalaisten miesten kuin naistenkaan joukossa. Alkoholien vuosikulutus oli vuonna 1984 yhtä suuri naimisissa olevilla ja naimattomilla miehillä, mutta naimattomilla naisilla suurempi kuin naimisissa olevilla. Humalakulutuksen osuus oli naimisissa olevilla miehillä ja naisilla vähäisempi kuin naimattomilla, mutta naimisissa olevilla miehillä kuitenkin huomattavasti suurempi kuin avioliitossa olevilla naisilla. Yhdysvaltalai-

sisia tutkimuksissa on todettu, että siviilisääty, koulutus ja ikä vaikuttavat juomatapaeroihin enemmän kuin sukupuoli ja että koulutus vaikuttaa erisuuntaisesti naisten ja miesten alkoholin käyttöön (Maddox 1970; Becker & Kronus 1977; Loughlin & Kayson 1990).

Amerikkalaisen tutkimuksen mukaan työssä käyvistä aikuisista suurimpia alkoholimääriä eivät kuluttaneet tasa-arvoiset naiset ja perinteiset miehet. Heitä hanakammin nauttivat alkoholia ne naiset ja miehet, jotka kokivat, että heidän tulee täyttää perhevelvollisuutensa ja samalla kilpailla uralla (Parker & Harford 1991, 7).

Empiiristä tukea sille, että suuntautuminen kodin ulkopuolelle merkitsee jyrkkää muutosta naisten alkoholin käyttöön, on suomalaisesta alkoholitutkimuksesta vaikea löytää. Vuoden 1984 juomatapatutkimuksen mukaan perhekertojen osuus on kasvanut molemmilla sukupuolilla (Simpura 1985b, 96). Naisten juominen ei siis kanavoitu ensi sijassa työn ympärille. Kotona juominen voi ilmetä puolisoiden lisääntyneenä juomiskumppanuutena, jossa juomavalikoimat ja määrät voivat naisten vaikutuksesta muuttua toisenlaisiksi kuin miesten juomaseuroissa. Erilaiset perhesiteet, sukupolvien väliset suhteet ja naapurisuhteet ovat tärkeitä sosiaalisia verkostoja ja nimenomaan yhteiskunnan ylemmissä kerroksissa, joissa omakoti- tai rivitaloasutus tukee näitä verkostoja eri tavalla kuin kerrostaloalueilla (Haavio-Mannila 1984, 148–149).

Työssä käyvät naiset eivät käytä alkoholia samalla tavalla kuin työssä käyvät miehet. Naisten lisääntyneen työssäkäynnin jälkeenkin miesten ja naisten alkoholin käytössä on pysyviä eroja.

KOTITYÖ, ANSIOTYÖ JA RAHAVAROJEN KÄYTTÖ

Työn ja perheen asemaa naisen elämässä ja alkoholin käytössä on syytä lähestyä eri näkökulmista. Yksi asiaan vaikuttava tekijä on käytettävissä oleva vapaa-aika. Naisten an-

siotyöaika on lyhyempi, mutta kokonaistyöaika pidempi kuin miesten (Naiset..., 1985). Kun miehet vuonna 1979 käyttivät kotitöihin yhteensä 1,39 tuntia vuorokaudessa, kului niihin naisilta 3,27 tuntia (Tietoja..., 1987). Lasten ikä ja lukumäärä vaikuttavat naisten kokonaistyöajan pituuteen. Ajankäyttötutkimuksen mukaan kokonaistyöaika on pisin naisilla, joilla on alle neljän vuoden ikäinen lapsi. Perheissä, joissa on kaksi alle 18-vuotiaasta lasta, naiset käyttivät kotitöihin yhteensä 5,10 tuntia vuorokaudessa ja miehet ainoastaan 1,57 tuntia vuorokaudessa (Tietoja..., 1987). Suomalaiset työssä käyvät äidit tekivät vuosien 1987–1988 ajankäyttötutkimuksen mukaan peräti 65 prosenttia perheen kaikista kotitöistä (Kauppinen-Toropainen & Kandolin 1991, 313). Saattaa tosin olla, että tilastojen kotityö on määritelty enemmän naisten kuin miesten näkökulmasta. Jos isä vie lapsiaan jääkiekko-otteluun tai pelikentälle, tätä ei ehkä yhtä herkästi lueta kotityöksi kuin, jos äiti hoitaa saman ajan lapsia kotona.

Naiset säätelevät työaikaansa lasten mukaan, ja heidän ansiotyöpanoksensa on erilainen elämän eri vaiheissa. Pienten lasten äidit tekevät esimerkiksi osa-aikatyötä suhteellisesti useammin kuin muut. Vastaavaa vaihtelua ei ole havaittavissa miehillä. Miesten ansiotyöpanos on riippumaton perhevaiheesta (Naiset..., 1985).

Työssä käyvälle perheelliselle naiselle jää huomattavasti vähemmän vapaa-aikaa kuin työssä käyvälle perheelliselle miehelle. Tämä todennäköisesti vaikuttaa naisten juomistiheyteen ja käyttömääriin.

On myös epäselvää, onko naisella palkan-saajana samanlainen oikeus omaan kulutukseen kuin miehellä. Työelämään siirtyminen ei välttämättä takaa itsenäistä rahavarojen käyttöä. Englantilaisessa tutkimuksessa (Pahl 1989) löydettiin neljä mallia, joilla avioparit organisoivat taloutensa. Mallit muodostettiin sen mukaan, kenen hallussa rahat ovat ja kuka käytännössä huolehtii rahankäytöstä. Mallit nimettiin koko palkan luovutus -malliksi, talousraha-malliksi, jaetun vastuun

malliksi ja yksilöllisen vastuun malliksi. Vain vajaat 10 prosenttia perheistä sovelsi moderniksi luonnehdittua yksilöllisen vastuun mallia, jossa puolisoilla on omat rahat ja vastualueet. Sekä naiset että miehet pitivät miestä tavallisesti pääasiallisena perheen elättäjänä ja vaimon ansioita lisätuloina. Englantilaisten perheiden taloudelliset järjestelyt kertovat perinteistä tarinaa naisten ja miesten välisistä riippuvuussuhteista. Naisten tulot eivät ehkä ole yhtä selkeästi puolison kontrollin ulottumattomissa kuin miesten tulot.

Avioliiton valtasuhteita koskevat tutkimukset ovat osoittaneet, että aviomiehellä on perheessä enemmän valtaa kuin avioivaimolla ja että miesvalta on suurempi silloin, kun vaimo on kotihengetär, kuin silloin, kun nainen työskentelee kodin ulkopuolella (Rapport & Rapport 1971; Kauppinen-Toropainen & al. 1983; Young & Willmott 1980). Huolimatta naisten aseman vähittäisestä muuttumisesta miesten ja naisten tehtävät ovat myös suomalaisessa perheessä ja yhteiskunnassa vielä suhteellisen perinteisiä.

TYÖMARKKINAT JA ALKOHOLI

Vaikka hyväksyisimme käsityksen, että miehet ovat luoneet patriarkaatin riistääkseen naisia, naiset ovat tukeneet sitä lähes yhtä usein kuin miehet. Naiset ovat omasta elämästään päättäviä toimijoita, joiden käyttäytymistä eivät määrää yksinomaan sosiaaliset rakenteet tai perhepiirteet. Naisilla on ehkä vähän sanottavaa työnantajaa valittaessa, mutta heillä on suuri vapaus ammatin ja aviomiehen valinnassa. Esimerkiksi Suomessa vuonna 1984 korkeakouluopiskelijoista oli 51 prosenttia naisia, ja suoritetuista tutkinnoista naisten osuus oli 53 prosenttia (Tietoja..., 1987). Naisten korkeampi koulutustaso ei kuitenkaan näy yhteiskunnallisessa työnjaoissa (Kinnunen 1989). Enemmistö naisista *valitsee* ammatin ja aviomiehen, jotka kumpikin ylläpitävät perinteisiä näkemyksiä naisen rooleista (Tietoja..., 1987; Hakim 1991).

Naisten yleistynyt työssäkäynti ei ole mur-
tanut naisten ja miesten perinteisiä ammatte-
ja. Työmarkkinat ovat länsimaissa jakautu-
neet kahtia siten, että naiset ovat miehittäneet
vähemmän arvostetut ja huonommin palkatut
naisten tehtävät (Anttalainen 1986). Miehet
ovat useammin johtotehtävissä kuin naiset.
Naisjohtajat toimivat enimmäkseen naisval-
taisissa ihmishuhteammateissa julkisella
alalla, miehet erikoistuvat tuotannon ja talou-
den piiriin kuuluvaan työhön sekä julkisella
että yksityisellä alalla (Haavio-Mannila
1991a). Vuonna 1985 johtotehtävissä toimi-
vista ylempistä toimihenkilöistä oli Suomes-
sa naisia vain 16,5 prosenttia (Asunto- ja elin-
keinotutkimus 1985). Vuonna 1985 naisten
osuus julkisen sektorin johtavien ja ylempien
virkamiesten keskuudessa oli kivunnut jo 40
prosenttiin (Alestalo 1991, 24). Nyky-yhteis-
kunnan työnjakoa, jossa naiset kertyvät mies-
ten alojen alimmille tasoille, on pidetty nais-
ten kannalta jopa huonompana vaihtoehtona
kuin naisvaltaisia aloja (Liljeström 1986).

”Naiset vain pöydän kaunistuksena” otsi-
koi Helsingin Sanomat pääkirjoituksensa
15.2.1992. Suomessa valittiin vuonna 1991
eduskuntaan ennätysmäärä naisia (38 %).
Hallituksessa päätöksentekovalta on kuiten-
kin pysynyt visusti miesministerien käsissä.
Heillä oli 68 työryhmäjäsenyyttä. Naisminis-
tereillä jäsenyyksiä oli vain 14.

Työmarkkinoiden jakautuminen yhteiskun-
nassa on historiallisesti määräytynyt, mutta
työmarkkinoiden sukupuolijakon pysyvyys
heijastaa yhtä paljon naisten omia valintoja ja
mieltymyksiä kuin patriarkaalista kontrollia
(Hakim 1991). R. E. Pahl (1988, 603) on huo-
mauttanut, että ”ytimen ja reuna-alueiden
työntekijät ovat tyytyväisiä työmarkkinoiden
kahtiajakoon siitä syystä, että he iltaisin koh-
taavat toisensa vuodekumpaneina”.

Jo työmarkkinoiden sukupuolijako vaikut-
taa naisten mahdollisuuksiin käyttää alkoholi-
a työaikana tai sen ulkopuolella. Miehisessä
työmaailmassa on monia alkoholiin liittyviä
rituaaleja, joihin naisilla ei ole pääsyä. Nais-
ten astuminen työmaailmaan ei itsessään

murra miesseuroja. Työmaailmassa naisilla
on myös harvoin yhtä paljon valtaa päättää
omasta elämästään kuin miehillä.

TYÖTYTYVÄISYYS JA ALKOHOLI

Vaikka naiset ovat heikommassa työasemissa
kuin miehet, he ovat huomattavasti tyytyväi-
sempiä työhönsä ja palkkukseensa (Kando-
lin 1991). Catherine Hakim (1991) miettii
ensi sijassa Englantia mutta myös muita län-
simaita tarkastelevassa tutkimuksessaan seli-
tystä ristiriitaisille tutkimustuloksille. Työ-
markkinoilla olevia naisia on kahta lajia.
Enemmistö naisista suunnittelee kotihenget-
tären uraa, jossa palkkatyö on toisella tai syr-
jäisellä sijalla. Aviomiehet tukevat vankasti
strategiaa. Vain pieni osa naisista omistautuu
työlleen niin, että työ on heidän elämänsä kes-
keinen päämäärä. Myös nämä naiset saavat
tukea aviomiehiltään ja etenevät työurallaan
kuten miehet. Selitykseksi Hakim ei tarjoa
patriarkaatin alistussuhteita vaan päättelee,
että kummankin ryhmän naiset ovat *valinneet*
itselleen miehet, jotka tukevat heidän omaa
orientaatiotaan. Työtyytyväisyyden selityk-
seksi Hakim tarjoaa mukavuustekijät kuten
työajan, työmatkan ja vähemmän vastuullisen
työn, jotka sallivat naisten sovittaa työnsä per-
heen etujen mukaisesti. Erittäin tärkeitä on,
että vaimo voi mukautua aviomiehen hänen
työtään koskeviin toiveisiin. Survey-tutkimus
Englannin työikäisistä naisista osoitti vuonna
1965, että miehen asenne vaimon työhön oli
olennaisesti vaikuttanut useimpien naisten
päätökseen mennä tai olla menemättä töihin.
Vuoteen 1985 mennessä osa-aikaisesti työs-
kentelevien naisten osuus oli huomattavasti
kasvanut. Ennallaan oli pysynyt se, että nais-
ten päätökseen vaikutti aviomiehen hyväksy-
minen. Naisten omat perinteiset rooliodotuk-
set ja halu mukautua aviomiehen näkemyk-
siin vaikuttavat siihen, että naiset eivät omis-
taudu työlleen samassa mitassa kuin miehet
mutta ovat toisaalta vähempiarvoiseen työ-
hönsä tyytyväisempiä kuin miehet.

”Hän katsoo, että naisten tulee olla kotona. Hän on sovinistisika, mutta minä katson sitä usein läpi sormien, koska hän kohtelee minua hyvin.” (Hakim 1991; alun perin Allen & Wolkowitz 1987, 129)

Suomalaiset naiset ovat tyytyväisempiä työhönsä naisvaltaisissa ammateissa kuin miesvaltaisissa ammateissa (Kauppinen-Toropainen 1991). Naisammateissa työskentelevät naiset ovat myös tyytyväisempiä palkkaansa kuin samansuuruista palkkaa nauttivat naiset miesammateissa. Tutkija arvelee, että tyytyväisyys palkkaan johtuu siitä, että naiset eivät pidä viiteryhmänään miehiä vaan muita naisia (Kandolin 1991, 258).

Naisten suurempi työtyytyväisyys voi vaikuttaa naisten alkoholin käyttöön. Vaikka naisen asema perheessä ja työelämässä on miehiin verrattuna heikko, naisten elämisen ehtoissa ilmenevät puutteet eivät hae ilmaustaan eskapistisena alkoholin käyttönä. Yksi mahdollinen selitys on se, että naisten monet, usein ristiriitaisetkin roolit kasvattavat heidän sopeutumiskykyään, ja jännitteiden sietokyky poistaa tarpeen etsiä pakotietä alkoholista.

NAISTEN VIITERYHMÄ

Suomessa miesten ja naisten alkoholin käytön eroilla on pitkät juuret. Alkoholin käyttö on elämänalue, jolla naiset ovat joutuneet ja pyrkineet olemaan erilaisia kuin miehet.

1800-luvun keskiluokkaisessa raittiusliikkeessä kysymys ei ollut vain keskiluokan naisten oman identiteetin jäsentämisestä, vaan uuden naiskuvan rakentamisesta ja opettamisesta alempien yhteiskuntaryhmien naisille. ”Raittiusliikkeen edustamassa näkemyksessä naiskansalaisuus erotettiin – olemuksellisesti jyrkästi mieskansalaisuudesta. Niille molemmille asetettiin omat ehtonsa ja ominaisuutensa, naiskansalaiselle 'naisellisuuden' ja mieskansalaiselle 'miehekkyyden' perusmallien mukaan.” Raittiusliikkeessä feministinen elämänpiiri läpäisi koko yhteis-

kuntakoneiston hierarkkisena luokkasuhteita myötäilevänä sisarusjärjestelmänä (I. Sulkunen 1987, 162). Naiset eivät olleet sukupuolijärjestelmän pystyttämiseksi tahdottomia objekteja, vaan aktiivisia vaikuttajia. 1800-luvulla kaikki naisjärjestöt lujittivat uutta sukupuoleen perustuvaa jakoa, jossa naisellisuus oli samaa kuin perhe ja yksityinen, miehekkyyks samaa kuin julkinen ja palkkatyö. Keskiluokan sukupuolijärjestelmä ja perhemalli omaksuttiin myös työläisperheissä (I. Sulkunen 1991). Työläisnaiset eivät kuitenkaan olleet tahdottomia porvarillisen perheideologian vastaanottajia, vaan ajoivat oikeutta äitiyteen omista lähtökohdistaan (Nätkin 1991).

Sukupuolien suhde alkoholin käyttöön on muuttunut. Useilla alkoholin käytön alueilla on tapahtunut naisten ja miesten lähentymistä. Silti erot ovat yhä olemassa, ja ne ovat osittain isoja. On mahdollista, että työssä käyvät naiset vertaavat itseään ensi sijassa edelliseen naissukupolveen eivätkä miehiin. Amerikkalaisessa tutkimuksessa työssä käyvien ja työssä käymättömien naisten alkoholinkäyttötavoissa ei havaittu eroja, mutta nuorempien ja vanhempien naisten alkoholin käytössä todettiin selvä sukupolviero (Fillmore 1984, 29). Nuoremmalle naissukupolvelle alkoholin käyttö tarjoaa välineen kapinoida perinteistä naiskuvaa vastaan. Aikaisempi työssä käyvä naissukupolvi oli sisäistänyt kovan työn, säästämisen ja nautinnon kieltämisen periaatteet. Suomessa ennen vuotta 1930 syntyneillä naisilla, jotka astuivat työelämään nuorina, ansiotyö oli perheestä huolehtimisen jatke. Seuraavan sukupolven naiset eivät yhtä hanakasti kiinnittyneet perinteisiin arvoihin. Esimerkiksi Yhdistys 9, joka halusi välttää konfliktia sukupuolten välillä, asettui selvään konfliktiin edellisen sukupolven kanssa: haluttiin luopua naisen traditionaalisesta mallista olla kotona ja yhtäläiset oikeudet työmarkkinoilla (Holli 1988). 30- ja 40-luvulla syntyneille yksityiselämästä ja perheestä tuli uusi sosiaalisen elämän muoto, joka oli selkeästi työelämälle vastakkaista (Strandell 1984). Nykyaikainen versio perheenäidistä on lujasti työtä

tekevä nainen, jolla on perhe, ura ja halu kehittää itseään.

Sukupuolijärjestelmä nähdään usein valtasuhdejärjestelmänä, jossa naisilla on vähäisemmät toimintamahdollisuudet ja -asemat kuin miehillä. Alkoholin käytön sukupuoli-eroista kahden kulttuurin välillä todistaa tutkimus Espanjan ja Suomen modernin alkoholikulttuurin kantajista. Taustaltaan samanlaisten kauppaoppilaiden juomistarinoissa juomisen maailma jakautui Suomessa miesten ja naisten maailmaan, joissa sukupuolien välistä juomisen yhteisyyttä ei juuri koettu (Pyörälä 1991, 92–93). Huolimatta siitä, että Suomessa miesten ja naisten yhteiskunnallinen oleminen on tasa-arvoisempaa, juominen on enemmän erillään kuin patriarkaalisemmassa espanjalaisessa kulttuurissa. Minkälaiseksi sukupuolien suhde alkoholiin eri kulttuureissa muodostuu, ei siten välttämättä ole valtakysymys.

Ei ehkä pidä ajatella, että naiset lähestyvät alkoholin käytössään miehiä, kun esteet poistuvat. Naisten juomalajivalikoimissa tapahtunut muutos on tulkittu miehisten käyttäytymismallien omaksumiseksi (Mercer & Khavari 1990, 466), vaikka sekä miehet että naiset olivat omaksuneet uutena juomatapana oluen suosimisen. Luopuessaan viineistä ja väkevästä juomista naiset olivat tutkijoiden mukaan omaksuneet miehemmän tavan juoda siitä huolimatta, että naisten kokonaiskulutus pysyi vuosina 1977 ja 1985 samana, koska naiset korvasivat viinit ja väkevät juomat oluella. Yhtä hyvin miesten miedontunut linja voitaisiin tulkita naisistumiseksi.

Yhtäläisiksi oikeuksiksi ei tule lukea yksinomaan miehisten käyttäytymismallien omaksumista. Sukupuolierojen tasoittuminen jollakin elämänalueella ei välttämättä ilmene yksipuolisesti siten, että naiset alkavat toteuttaa miehisiä toimintamalleja. Myös miehiltä voidaan edellyttää naisellista käyttäytymistä. Esimerkin tämäntapaisesta naisistumisesta tarjoaa sukupuolimoraali. 1800-luvulla miehiin ja naisiin sovellettiin täysin erilaisia sukupuolimoraalin normeja. Kaksinaismoraali

johti jyrkkään vastakkaisuuteen miesten ja naisten maailman välillä. Maailmojen ero sai naiset samastumaan naisiin. Pyrkimys sukupuolimoraalin yhtenäistämiseen koski erityisesti miesten moraalia. Naisille ja miehille vaadittiin samanlaisia moraalinormeja, mutta malli otettiin naisille tarkoitettusta puhtauden vaatimuksesta; miehille suositeltiin luopumista esiaviollisista suhteista ja syrjähyppyistä (Ollila 1990, 280). Alkoholin käytön kannalta esimerkkiin sisältyy kaksi tärkeää näkökulmaa: Miesten ja naisten alkoholimaailmojen ero antaa aiheen olettaa, että naiset samastuvat käyttötavoiltaan ensi sijassa naisiin (vrt. Kandolin 1991) ja että sukupuolien suhteen muuttuessa miesten alkoholin käytön voi olettaa lähestyvän naisten käyttötapoja.

Naiset ottavat hoitaakseen sukupuolien yhteiselämän edellyttämät moraaliset velvoitteet. Vaimot kontrolloivat miestensä alkoholin käyttöä (Holmila 1988), ja syntyvyyden säännöstelyssä naiset yleensä tekevät sen, mitä tehtävä on. Esimerkiksi Yhdysvalloissa kondomimainokset ovat yleisempiä naisten- kuin miestenlehdissä ja valistusohjelmissä kondomin käytöstä keskustelevat nimenomaan naiset (Leigh 1990). On mahdollista, että niin alkoholin käytössä kuin sukupuolisessa käyttäytymisessä naiset asettavat omalla käyttäytymisellään rajat miesten käyttäytymiselle (Leigh 1990): ”Miehet tekevät aloitteen seksuaalisessa kanssakäymisessä, mutta naiset asettavat sille rajat joko säätelämällä sen ajoitusta tai kieltäytymällä siitä kokonaan.”

Perinteinen naiskuva on murtunut, mutta naiset asettuvat ja asetetaan yhä yhteiskunnan moraaliseksi selkärangaksi. Christa Appel (1991) esittää, että alkoholismin hoidossa omaksuttu läheisriippuvuus-käsite itse asiassa ylläpitää raittiusliikkeen aikaisia perinteisiä sukupuoliasetelmia.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Edellä on kuvattu sitä, että miesten ja naisten eroja millään elämänalueella ei voi selittää

vain atomistisesti heidän elinolosuhteitaan kuvaavilla muuttujilla. Sama rajoitus pätee ajassa tapahtuvaan muutokseen. Jos elinolosuhteita kuvaavat muuttajat olisivat riittävä selitys, samojen muuttujien tulisi hyvin selkeästi selittää naisten keskinäisiä eroja poikkeikkaustutkimuksissa. Näin ei kuitenkaan ole.

Sukupuoli ei ole vain demografinen kategoria. Sukupuolijärjestelmä ei jaa naisia ja miehiä edes parisuhteiden kannalta homogeenisiin ryhmiin. Sukupuoli aktuaalistuu eri tavalla naimisissa olevilla ja naimattomilla. Miehen ja naisen kanssakäyminen on perhejärjestelmän ja parinmuodostuksen määrittämää. Perhejärjestelmä vaikuttaa myös naisten keskinäisiin kontakteihin. Sukupuoli- ja reproduktiojärjestelmä tuottaa sekä naisille että miehille monia erilaisia sukupuoliasemia elämän eri vaiheissa. Järjestelmä synnyttää ja kuvioi monia erilaisia perhe- ja ikäasetelmia.

Naisten kollektiivisuus saattaa olla enemmän nais- ja mieskansalaisuuden kuin ryhmäinteraktion tuotosta. Kautta historian naisten elämä on rakentunut yksityisen ympärille. On siis mahdollista, että naisten alkoholin käyttöä ja käyttäytymistä ohjaavat enemmän julkiset stereotyyppit ja moraalit kuin omat tai

pienryhmäkokemukset. Miehillä on ollut julkisessa elämänpäässä kerhonsa ja yhdistyksensä, joissa miesten käyttäytymistä on pääsyt muovaamaan paitsi oma kokemus myös henkilökohtainen vuorovaikutus.

Jussi Simpuran ja Juha Partasen (1985) mukaan kulttuuriset mallit muuttuvat hitaammin kuin ihmiset ja heidän elinolonsa. Huolimatta siitä, että naisten elinolosuhteet ovat rajusti muuttuneet viime vuosikymmeninä, miesten ja naisten alkoholimaailmojen erot osoittavat, että eri sukupuolien suhteella juomiseen on oma historiansa, jonka juuret ovat syvällä kulttuurissamme.

Alkoholin käyttöä on jo historiallisen painolastinsa vuoksi syytä tarkastella nais- ja mieskansalaisuuden näkökulmasta. Toisin kuin usein ajatellaan, nykynaisten suhde alkoholiin ei kenties ole eikä tule olemaan miesten mallin mukaista, vaan omaa naiskuvaa rakentavaa. Kyse ei ehkä ole vain naisen emansipoitumisesta ja individualisoitumisesta suhteessa mieheen, vaan perinteisen naisedentiteetin murtumisesta ja uuden jäsentymisestä vanhan sukupuolijaon varaan. Se merkitsee koko elämäntilanteen uudelleen artikulointia ei raittiuden vaan uuden naiselliseksi koetun alkoholin käytön kautta.

KIRJALLISUUS

Aarnio-Horila, Mervi: Niukemmin ja runsaammin juovat naiset. Näkökulmia naisten alkoholinkäyttöön. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto 1987

Ahlström, Salme: Naiset alkoholipoliittisena kohderyhmänä. Alkoholipolitiikka 48 (1983): 4, 189–197

Ahlström, Salme: Naisten alkoholin käyttö. S. 107–131. Teoksessa: Simpura, Jussi (toim.): Suomalaisen juomatavat. Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja N:o 34. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiö, 1985

Ahlström, Salme: Naiset, yhteiskuntatieteellinen alkoholitutkimus ja alkoholipolitiikka. Nais-

ten alkoholin käytön tutkiminen – sosiaalinen tilaus? Alkoholipolitiikka 54 (1989): 4, 162–167

Ahola, Eija: Happy Hours. Uuden keskiluokan ravintolaelämää. Helsinki: Hanki ja jää, 1989

Alestalo, Matti: Julkisen sektorin laajentuminen. S. 7–36. Teoksessa: Sosiaalipolitiikka 1991. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen vuosikirja. Helsinki 1992

Allen, S. & Wolkowitz, C.: Homeworking: Myths and realities. London: Macmillan, 1987

Anttalainen, M.-L.: Sukupuolen mukaan kahtiajakautuneet työmarkkinat Pohjoismaissa. Naistutkimusmonisteita 1. Helsinki: Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, 1986

Appel, Christa: Frauen, Alkohol und Gesellschaft. Zur Relevanz und Aktualität der amerikani-

schen Temperenzbewegung. Freiburg am Breisgau: Lambertus, 1991.

Asunto- ja elinkeinotutkimus 1985. Suomen virallinen tilasto VIC: 107. Helsinki: Tilastokeskus, 1985

Becker, Carolyn & Kronus, Sidney: Sex and drinking patterns: An old relationship revisited in a new way. *Social Problems* 24 (1977): 4, 482–497

Chomack, Sheryl & Collins, Lorraine: Relationship between sex-role behaviors and alcohol consumption in undergraduate men and women. *Journal of Studies on Alcohol* 48 (1987): 3, 194–201

Dawson, Deborah A. & Archer, Loran: Gender differences in alcohol consumption: effects of measurement. *British Journal of Addiction* 87 (1992): 1, 119–123

Falk, Pasi & Sulkuinen, Pekka: Suomalainen humala valkokankaalla – suomalaisen miehen myyttinen fantasia. *Sosiologia* 17 (1980): 4, 257–270

Fillmore, Kay M.: "When angels fall": Women's drinking as cultural preoccupation and as reality. P. 7–36. In: Wilsnack, Sharon C. & Beckman, Linda J. (eds): *Alcohol problems in women. Antecedents, consequences, and intervention*. New York and London: The Guilford Press, 1984

Garcia, L. T. & Kushnier, K.: Sexual inference about female targets: The use of sexual experience correlates. *Journal of Sex Research* 23 (1987), 252–272

George, W. H. & Gournic, S. J. & McAfee, M. P.: Perceptions of postdrinking female sexuality: Effects of gender, beverage choice, and drink payment. *Journal of Applied Social Psychology* 18 (1988), 1295–1317

George, William H. & McAfee, Mary P.: The effects of gender and drinking experience on alcohol expectancies about self and male versus female other. *Social Behavior and Personality* 15 (1987): 2, 133–144

George, W.H. & Skinner, J.B.: Male perceptions of the drinking woman: Is liquor quicker? Paper presented at the meeting of the Eastern Psychological Association, New York 1986

Giesbrecht, Norman & Farinon, Lucia: Views on alcohol policy: Interpreting gender differences from a national survey. Paper presented at the Symposium on Alcohol, Family and Significant Others, Vuoranta, Helsinki, Finland, March 4–8, 1991

Haavio-Mannila, Elina: Perhe hoiva- ja tunneyhteisönä. S. 111–183. Teoksessa: Haavio-Mannila, Elina & Jallinoja, Riitta & Strandell, Harriet: *Perhe, työ ja tunteet*. Ristiriitoja ja ratkaisuja. Porvoo: WSOY, 1984

Haavio-Mannila, Elina: Nainen lähihoitajana.

Työ ja ihminen 5 (1991): 3, 239–257. 1991a

Haavio-Mannila, Elina: Työpaikan sukupuolikoostumus, työn luonne ja sukupuolten suhteet. *Työ ja ihminen* 5 (1991): 3, 197–217. 1991b

Haavio-Mannila, Elina & Kauppinen-Toropainen, Kaisa & Kandolin, Irja: Naisten juomatavat mies- ja naisvaltaisilla aloilla. *Alkoholipolitiikka* 54 (1989): 6, 280–296

Hakim, Catherine: Grateful slaves and self-made women: fact and fantasy in women's work orientations. *European Sociological Review* 7 (1991): 2, 101–121

Hartmann, Heidi: The unhappy marriage of Marxism and feminism. In: Sargent, Lydia (ed.): *Women and revolution*. Pluto Press 1981

Holli, Anne: Yhdystys 9: sosiaalipolitiikan objektista politiikan subjektiksi? S. 33–56. Teoksessa: Parvikko, Tuija (toim.): *Naiset politiikan subjekteina*. Valtio-opin laitoksen julkaisuja, Jyväskylän yliopisto 1988

Holmila, Marja: *Wives, husbands and alcohol. A study of informal drinking control within the family*. Helsinki: The Finnish Foundation for Alcohol Studies, Volume 36, 1988

Holmila, Marja: Alkoholiala runsaasti käyttävät naiset. *Alkoholipolitiikka* 54 (1989): 4, 168–177

Honkasalo, Marja-Liisa: Nainen ja alkoholi – kenen ongelma? *Alkoholipolitiikka* 47 (1982): 4, 220–225

Ilén, Paula: Sukupuolistrategia välineenä: Kulttuurisen sukupuolen teorisointia. *Suomen Antropologi* 16 (1991): 3, 26–33

Järvinen, Margaretha: Nainen alkoholitutkimuksessa. *Alkoholipolitiikka* 47 (1982): 4, 210–219

Järvinen, Margaretha & Ólafsdóttir, Hildigunnur: Drinking patterns among women in the Nordic countries. P. 47–75. In: Haavio-Mannila, Elina (ed.): *Women, alcohol, and drugs in the Nordic countries*. Nordic Council for Alcohol and Drug Research, Publication No. 16, 1989

Järvinen, Margaretha & Rosenqvist, Pia: Inledning. S. 85–98. I: Järvinen, Margaretha & Rosenqvist, Pia (red.): *Kön, rus och disciplin. En nordisk antologi*. NAD-Publikation nr 20, 1991

Kandolin, Irja: Naisten ja miesten palkkaerot ja palkkatyytyväisyys. *Työ ja ihminen* 5 (1991): 3, 258–274

Kauppinen-Toropainen, Kaisa: Miehet naisvaltaisissa ja naiset miesvaltaisissa ammateissa: ainoakaisaseman analyysi. *Työ ja ihminen* 5 (1991): 3, 218–238

Kauppinen-Toropainen, K. & Haavio-Mannila, E. & Kandolin, I. & Simonsuuri-Sorsa, M.: *Naiset ja työ*. Helsinki: Työterveyslaitos, katsauksia 57, 1983

- Kauppinen-Toropainen, Kaisa & Kandolin, Irja: Perhevalta: puolisoiden palkkaero ja vuorovaikutuksen laatu. *Työ ja ihminen* 5 (1991): 3, 313–324
- Kinnunen, Merja: Työt, toimet ja luokittelut. Tampere: Työelämän tutkimuskeskus, Sarja T2, 1989
- Klatsky, Arthur L. & Armstrong, Mary Anne & Kipp, Harald: Correlates of alcoholic beverages preference: traits of persons who choose wine, liquor or beer. *British Journal of Addiction* 85 (1990): 10, 1279–1289
- Landrine, Hope & Bardwell, Stephen & Dean, Tina: Gender expectations for alcohol use: A study of the significance of the masculine role. *Sex Roles* 19 (1988): 11/12, 703–712
- Leigh, B. C.: "Venus gets in my thinking": Drinking and female sexuality in the age of AIDS. *Journal of Substance Abuse* (1990): 2, 129–145
- Lemle, Russell & Mishkind, Marc E.: Alcohol and masculinity. *Journal of Substance Abuse Treatment* 6 (1989), 213–222
- Liljeström, R.: Sukupuolijärjestelmä ja naisten työ. Teoksessa: Rantalaiho, L. (toim.): *Miesten tiede, naisten puuhet*. Tampere: Vastapaino, 1986
- Loughlin, Kathleen & Kayson, Wesley: Alcohol consumption and self-reported drinking-related problem behaviors as related to sex, work environment, and level of education. *Psychological Reports* 67 (1990), 1323–1328
- Maddox, G. L.: *The domesticated drug*. New Haven, Conn.: College & University Press, 1970
- Martin, Carey & Casswell, Sally: Types of female drinkers: A multivariate study. *Journal of Studies on Alcohol* 49 (1988): 3, 273–280
- Mercer, Patricia W. & Khavari, Khalil A.: Are women drinking more like men? An empirical examination of the convergence hypothesis. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research* 14 (1990): 3, 461–466
- Mäkelä, Klaus: Asenteet ja mielipiteet. S. 164–180. Teoksessa: Simpura, Jussi (toim.): *Suomalaisten juomatavat. Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984*. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja N:o 34, 1985
- Mäkelä, Klaus: Suomi ja sen hyvinvointivaltio, valtio ja sen Suomi. *Tiede & edistys* 13 (1988): 2, 88–96
- Naiset ja miehet työelämässä. Tilastokeskuksen tutkimuksia n:o 116, 1985
- Nätkin, Ritva: Tutkimusongelmana naiset hyvinvointivaltion rakentajina. *Sosiaalinen aika-kauskirja* 85 (1991): 2, 47–50
- Olenick, Nancy Linn & Chalmers, Douglas K.: Gender-specific drinking styles in alcoholics and non-alcoholics. *Journal of Studies on Alcohol* 52 (1991): 4, 325–330
- Ollila, Anne: Perhe – ura vai vankila. S. 263–347. Teoksessa: Immonen, Kari (toim.): *Naisen elämä. Mistä on pienet tytöt tehty, mistä tyttöjen äidit*. Helsinki: Otava, 1990
- Paakkanen, Pirjo: Juoppouden luokkakartta. Keskiluokkaisten ravintola-asiakkaiden alkoholin käyttöä koskevat luokitukset. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste n:o 184. Helsinki 1991
- Pahl, Jan: *Money and marriage*. London: Macmillan, 1989
- Pahl, R. E. (ed.): *On work: Historical, comparative, and theoretical approaches*. Oxford: Basil Blackwell, 1988
- Parker, Douglas & Harford, Thomas: Gender-role attitudes. Job competition and alcohol consumption among women and men. Paper presented at the Symposium on Alcohol, Family and Significant Others, Helsinki, March 4–8, 1991
- Partanen, Juha: Alkoholien käytön perustelut ja säänteleminen. S. 181–205. Teoksessa: Simpura, Jussi (toim.): *Suomalaisten juomatavat. Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984*. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja N:o 34, 1985
- Partanen, Juha: Sociability and intoxication. Alcohol and drinking in Kenya, Africa, and the modern world. Helsinki: The Finnish Foundation for Alcohol Studies, Vol. 39, 1991
- Pyörälä, Eeva: Nuorten aikuisten juomakulttuuri Suomessa ja Espanjassa. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste n:o 183. Helsinki 1991
- Rapport, R. & Rapport, R.: *Dual-career families*. Harmondsworth: Penguin Books, 1971
- Riska, Elianne: Är psykofarmakabruk en form av kvinnokontroll? S. 85–98. I: Järvinen, Margareta & Rosenqvist, Pia (red.): *Kön, rus och disciplin. En nordisk antologi*. NAD-Publikation nr 20, 1991
- Simpura, Jussi: Alkoholien vuosikulutus ja sen jakautuminen. S. 55–76. Teoksessa: Simpura, Jussi (toim.): *Suomalaisten juomatavat. Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984*. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja N:o 34, 1985. 1985a.
- Simpura, Jussi: Tyypillisen syysviikon juomiskerrat. S. 77–101. Teoksessa: Simpura, Jussi (toim.): *Suomalaisten juomatavat. Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984*. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja N:o 34, 1985. 1985b.
- Simpura, Jussi & Partanen, Juha: Juomatavat muuttuvassa yhteiskunnassa. S. 206–217. Teoksessa: Simpura, Jussi (toim.): *Suomalaisten juomatavat. Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984*. Helsinki: Alkoholitutkimus-

säätiön julkaisuja N:o 34, 1985

Sollamo, Raija: Feministiteologian tieteellinen paradigma. S. 7–25. Teoksessa: Simonen, Leila (toim.): Naistutkimuksen ajankohtaisia ongelmia. Tampere: Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Sarja C 30, 1988

Strandell, Harriet: Kolmen naissukupolven kokemuksia työstä ja perheestä. S. 203–294. Teoksessa: Haavio-Mannila, Elina & Jallinoja, Riitta & Strandell, Harriet: Perhe, työ ja tunteet. Ristiriitoja ja ratkaisuja. Porvoo: WSOY, 1984

Sulkunen, Irma: Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus. S. 157–175. Teoksessa: Alapuro, Risto & Liikanen, Ilkka & Smeds, Kerstin & Stenius, Henrik (toim.): Kansa liikkeesä. Helsinki: Kirjayhtymä, 1987

Sulkunen, Irma: Naishistorian kysymyksenasetteluja ja tutkimusteemoja. S. 27–38. Teoksessa: Simonen, Leila (toim.): Naistutkimuksen ajankohtaisia ongelmia. Tampere: Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Sarja C 30, 1988

Sulkunen, Irma: Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen. Helsinki: Hanki ja jää, 1989

Sulkunen, Irma: Retki naishistoriaan. Helsinki: Hanki ja jää, 1991

Sulkunen, Pekka: Alkoholin kulutus ja elinolojen muutos toisen maailmansodan jälkeen. Sosiaalipolitiikka 1980. Helsinki 1980

lipolitiikka 1980. Helsinki 1980

Sulkunen, Pekka: The wet generation, living conditions and drinking patterns in Finland. Continuities in a reanalysis of Finnish drinking survey data. Reports from the Social Research Institute of Alcohol Studies No. 155. Helsinki 1981

Sulkunen, Pekka: Raittiut. S. 37–54. Teoksessa: Simpura, Jussi (toim.): Suomalaisen juomatavat. Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja N:o 34, 1985

Tietoja naisista ja miehistä. Sukupuolten välinen tasa-arvo Suomessa. Helsinki: Tilastokeskus, 1987

Ullman, A. D.: First drinking experiences as related to sex. In: Pittman, D. J. & Snyder, C. R. (eds.): Society, culture, and drinking patterns. Illinois: Southern Illinois University Press, 1962

Ylälahti, Eeva-Liisa: Naisten alkoholikäytön muutoksista 1970-luvulla. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 1980

Ylälahti, Eeva-Liisa: Naisten alkoholin käytön muutoksista 1970-luvulla. Alkoholipolitiikka 46 (1981): 1, 3–16

Young, M. & Willmott, P.: The symmetric family. A study of work and leisure in the London region. Harmondsworth: Penguin Books, 1980.

ENGLISH SUMMARY

Pirjo Paakkanen: *The gender-related double citizenship and alcohol (Sukupuolen mukainen kaksoiskansalaisuus ja alkoholi)*

Both gender and the reproduction system produce a number of different gender-positions at various stages of life for women as well as men.

The article describes the sex-related differences in alcohol use that have been found in Finnish and international research and to what extent the differences have diminished lately. A rote explanation of the diminishing differences brought about by

changes in women's living conditions is criticized. The effects of work, family and stage of life on men's and women's drinking is analyzed.

It is concluded, on the basis of this review, that women's primary reference group is other women, taken either from the former or from the same generation. Women's alcohol drinking is thus not only a question of the emancipation or individualization of women, but of a break with the traditional female identity and the structuring of a new one, functioning within the framework of the traditional gender division.

KEY WORDS:

Alcohol culture, drinking habits, gender, females, males